

http://www.dijimecmua.com/guncel-hukuk/7174/index/1343068_savas-ve-baris-prof-dr-h-nese-ozgen-bertil-bera-nerm-dike-sinirim-iki-yakasinda-vatandas-olmak-cizre-verimli-koyu-karakolu/

SINIRIN İKİ YAKASINDA VATANDAŞ OLMAK:

BERTÎL BERA NERM DİKE
(Bertil-rüşvet taşı eritir)
Kürt atasözü

H.Neşe ÖZGEN¹

Akademisyen ve araştırmacı olarak yeniden doğduğum ‘yer’lerden birisidir Suriye sınırı. Bilinenin aksine sadece Suriye ile Türkiye arasında uzanmaz². Bu sınırın uzamı öyle çok dinamiği içinde barındırır ki: Sınır boylarında yerleşenler için bir yer, bir mekan, bir vatan işlevi görürken; aynı zamanda üzerinden çeşitli devletlerin, silahlı silahsız güçlerin, ulusötesi kirli, bulanık işlerin bağlanma noktası, bir uzam, kimi zaman ticari/ sosyal bir kesişme noktası ama hep öfkeli ve kanlı-kırmızı bir çizgidir.

Bu yazıda, Suriye-Türkiye arasındaki adı önceleri konmamış şimdilerde ise düşmanlık üzerinden çıkartılmaya çalışılan bir paylaşım savaşının halklar üzerine etkilerini, bu etkilerin nasıl yeni güç odakları yaratabileceğini, eski paylaşımların yeni pazarlıklara nasıl dönüşebileceğini, eski eşitsizlikleri nasıl körükleyip, nasıl yeni eşitsizlikler icat edeceğini, dahası çeşitli iktidar odaklarıyla vatandaş burcu arasında sınırda yaşamının yarattığı asimetrik pazarlıkları tartışacağım. Bunu yaparken de, dönemimizde pek makbul, pek indirgemeci ve pek kolaycı olan bir retoriğe, yani devleti tek politik aktör, tek iktidar odağı olarak gören normative Hegelci sivilcilik anlayışına da bir eleştiri yöneltmeyi umuyorum.

877 kmlık Türkiye-Suriye sınırında Hatay’dan başlayarak etnik, mezhepsel ve ulusal karşılaşmalar pek çok kesişme/çatışma/görüşme içerir: Arap-Arap, Arap Alevi-Arap Sünni, Arap-Kürt, Kürt-Arap, Kürt-Kürt, Kürt Sünni- Kürt Ezidi, Kürt-Süryani, Süryani-Kürt, Kürt-Ermeni ve daha pek çoğunun yerleşimleri sınırın iki yanında karşılıklı durur. Bu dokulara ait öyküler, insan hikayeleri her dönemde bunları kimin sorduğuna göre de değişir: Kimi zaman ‘*karşıyla dostluk*’ mesajları verilir, kimi zaman ‘*kaçakçı güzellmeleri*’, kimi zaman ‘*karşı devletin zaten demokratik olmadığına*’ dair yeminler... İki yakanın çeşit çeşit mekanı/ insanı, kendi yaşamlarını

¹ Sosyolog. Prof. Dr.ozgen.nese@gmail.com

² Suriye sınırı ile ilgili yazılar için bkz. Özgen, H.N. 2007, 'Sınır, Devlet, Aşiret: Aşiretin Etnik Bir Kimlik Olarak Yeniden İnşası', *Toplum ve Bilim*, no:108, s:239–261; Özgen, H. N. 2005. "Sınırın İktisadi Antropolojisi; Suriye ve Irak Sınırlarında İki Kasaba", *Türkiye’de Antropoloji*, Epsilon Yay., İstanbul; Özgen, H. N. 2011. *Toplumsal Hafızanın Hatırlama ve Unutma Biçimleri; Van-Özalp ve 33 Kurşun Olayı*. TÜSTAV Yay. İstanbul; genel olarak sınırlar üzerine araştırma ve yayınlar için ise bkz. <http://www.neseozgen.net/tr/yayinlar-4.php>.

süslemek için, bir yer'i vatan olarak seçmelerini meşrulaştırmak için hep bu sınırı kullanır.

Tıpkı devletin çeşitli görevlilerinin kendilerini onaylamak için yarattıkları eksilenmeler gibi: Silopi'nin Verimli köyünün sınır karakolundaki giriş yazısı şöyle diyor:

Karakolumuzda 3584 gündür olay ve kaza olmamıştır
CİZRE VERİMLİ KÖYÜ KARAKOLU (Köye karakol 1992'de yapılmış- Ziyaretimiz 2002'de idi. Yani tam on yıldır, hem de bir sınır karakolunda, bir tek askerin kepi kaybolmamış, tek bir tüfek yanlışlıkla patlamamış!)

Bütün sınır karakollarında, sınıra giden yolların üzerinde **Hudut namustur!** yazar. **Hudutta nöbet tutmak herkese nasip olmaz!** yazar.

Arada bir de rolünü şaşırıp şöyle yazar:

Çevremize verdiğimiz güvenden dolayı gurur duyuyoruz
Cizre-Şırnak Yolu Kasrik Boğazı Kontrol Noktası- 2003

Biz bu vatani karşılıksız seviyoruz
Şırnak-Cizre Yolu Kasrik Boğazı Kontrol Noktası- 2003

Zira Merkez'in en sınırındaki bile, kendinden sonraki en son sınırdan sonra da bir başka yer olduğunu bilir. Hem sınır vatandaşından daha iyi kim bilebilir ki her zaman gidilecek başka bir vatan olduğunu, vatani seçmenin bir pazarlık, bir kabul etme/ettirme mekanizması olduğunu!

Suriye'nin sınırı da öyledir: (YAYINCIYA NOT: BURAYA BİR SURIYE-TÜRKİYE SINIR HARİTASI KOYABİLİR MİSİNİZ?)

T.C. sınırlarına her daim bir güvenlik sorunu olarak bakmıştır, sınırlarımızdaki vatandaşı da etnik düşman olarak değerlendirir. Hatay, vatana katılırken de aynı bakışla Suriye sınırı düzenlenmiştir.: Yayladağ-Ceylanpınar arasındaki bölgenin etnik havuzu Arap Alevilerinin mümkün olduğunca iç bölgelere çekilmesi ve sınır boylarına Türk/Türkmen soylarının yerleştirilmesi üzerine kuruludur. Örneğin Yayladağ, Hatay'ın en yoksul ve en çok göç veren ilçesidir. Aynı zamanda illegal geçişlerin de en yoğun olduğu bu ilçe, güvenlik görevlileri tarafından etnik kökenlerinin güvenilir olduğu gerekçesiyle "güvenli" bulunmaktadır. Yayladağ ise, sınırda bir yerleşim olarak, yoksuluk ve getirisi az tarımsal alana mahkum edilmiştir. Hem etnik olarak destek bulmaları hem de bir tür "kapı bekçisi" sayılmaları, ilçenin illegalitesinin bazı güç grupları elinde toplanmasını kolaylaştırmıştır. Ek olarak ilçe halkı da Kapı'ya bir *anlam fazlalığı* yüklemiş durumdadır. Nitekim, örneğin Kapı'nın arazisi yasal olarak Belediye sınırları içindedir ve Kapı'nın yeri: "Gümrük Sokağı" olarak geçmektedir.

Ceylanpınar ve karşısında ise başka bir politika işler: Buradaki Arap-Arap bakışımı, aslında Sunni-Sünni bakışımıdır. Bu nedenle yıllardır buradaki etnik havuzun aslında bir mezhep havuzu olduğunu gözden kaçırmız. Ceylanpınar sınırının bayramlaşmalarında ana akım medyanın 'sınırın iki yakasındaki büyük kardeşlik'

olarak sunduğu görüntüler, aslında Sünni nüfusun havuzudur.

Ceylanpınar ile Ad Derbasiyah'ın Türkiye'deki izdüşümü arasındaki bölgede kalan birçok köy de, aslı Arap olan köylerdir. Ancak bu Arap olma halinin örneğin Kızıltepe- Nusaybin arasındaki Şenköy (Eşşın) Mahallemine köyü kadar saygınlığı yoktur: Zira buradaki Arap köyleri, bölgenin en eski yerleşik nüfusunu oluşturur. Bunlar 1200lü yıllardan bu yana yörenin yerleşik Arap köylüleridir, zaten şimdi Cumhuriyet ile bir derterleri yoktur, yörenin en yoksul köyleri arasındadırlar. Oysa Şenköy (Eşşın) öyle değildir: Bu köy Arapların özel bir grubu olup her dönem Nakşilik tarikatının yöredeki liderliğini yapmış, köyleri mamur, köy parkları S. Demirel tarafından hizmete açılmış, her zaman TC'nin kıymetli bendesi olarak kodlanmış bir köydür. Şimdilerde Eşşınlileri en çok sarsan mesele, geçmişte Süryani olup sonradan müslüman Arap olarak kendilerini tanı-t-maya başladıklarının, kilise kayıtlarından anlaşılmasındadır.

Bu profil Kızıltepe'nin izdüşümünden itibaren hızla Kürt-Kürt bakışımı olarak değişir. Düşman bölge de bu noktada başlar. Geçmişteki Kürt- Ezidi X Kürt-Sünni karşılaşmaları artık yoksa da, sınırın iki yanındaki etnik havuzun özellikle 1996'dan itibaren gelişen etnik milliyetçilik bilinci burayı karşılıklı olarak diri tutar. Yaptığım çalışmalarda gördüğüm kadarıyla, bu sınırın karşılıklı bakışımında 1990ların ortalarına kadar 'karşıda akrabaları olma' retoriği yer almıyordu. Aksine sınır kaçağı yapılırken karşıyla ilişkileri 1950-1990 arasında düzenleyen ana etkileşim (network), ticari ilişkilerdir. Kaçak getirilip götürülürken, mal en ucuza verenden alınıyor ama gece kalınması gerekiyorsa pratik nedenlerden dolayı akrabalarda –o da güvenilir olanlarda- kalınıyordu. Bu sınırdaki 'karşıda akrabaları olma' iddiası, 1994'ten itibaren etnik havuz bağlarının güçlendiğini göstermektedir. Akrabalık bağları daha diri olan ama bunu ticari bir anlaşma olarak gören mekan ise, göçer Kürt aşiretlerinin geçmişte en yoğun olarak yerleşmiş bulunduğu, Cizre'nin izdüşümü ile Habur arasındaki Bohtan-Gabar bölgesidir. Bu bölgede sınır kaçağı 1940-1994 arasında mayınlı bölgeden yapıldığı için, karşıdakilere güvenmede akrabalık ilişkileri ön plana çıkmıştır. Nusaybin ile Silopi arasında kapsayan bu sınırın kimi bölgeleri şimdilerde PYD'nin denetimindedir.

Suriye ile sınırimız, diğer sınırlardan çok farklı olarak, mayınlıdır. 1956'da Menderes döneminde Türkiye'nin ABD denetimli "Yeşil Hat Projesi"nin bir parçası olmayı seçmesiyle döşenmiş olan bu mayınlar, 1980'den itibaren sıklaştırılmış, yoğunlaşmış; mayınlı bölgenin kalınlığı artarken, sınırın getirisi de yükselmiştir. 1930-1950 arasında yöre insanı kendi hesabına ve günlük geçimleri için mal taşırlarken; 1960-80 arasında tüccar hesabına ısmarlama mala giden sırt hamalları halini almışlardır. Sınırın en kalın ve sert olduğu 1980ler getirisi en yüksek mallarının geçtiği dönemdir. Ağır otomatik silah ve uyuşturucu geçişinin sınırın en sert olduğu bu dönemde yapıldığı bilinmektedir. 90lı yılların baskın kaçakçı profili ise, Kürt kalkışmasına set çekebilmek için güvenilir korucu aşiretler'e rüşvet olarak sunulan, sınırdan kaçak mazot ve petrol getiren TIR filolarıdır.

Sınırın bu gelir artırıcı etkisi ve bunun politik iktidar odaklarıyla bütünleşerek yapılmakta olması; bir yandan da sınırın etki alanındaki tüm yerleşimlerin etnik ve siyasi profillerini de etkiler ve değiştirir: kimin sınırdan faydalanıp kimin faydalanamayacağı, iki taraf devletin kararlarına olduğu kadar ulusaşırı politik oyunlara da alabildiğine bağlıdır: Örneğin Midyat, Derik gibi Hristiyan Ermeni ve

Süryani nüfusları 1970lere kadar daha yoğun olan kentsel yerleşimler, 1970lerde, 80lerde ve 90larda Hristiyanlara yönelik etnik düşmanlıklar nedeniyle boşalmıştır. Nusaybin gibi 1950-70 arasındaki hızlı sınır ticaretinin zenginleştiği Arap kökenlilerin ticari sermayeyi elinde tuttuğu yerleşimler ise, esnaf/tüccarın büyük kentlere göçmesi ve sermayelerini kent alanlarından çekmesiyle ve 1990lardaki zorunlu Kürt göçleriyle hızla Kürtleşmiş ve yoksullaşarak etnik politikalara hızla destek vermişlerdir.

Sınırın genişlemesi, kalınlaşması, büzülmesi ya da sertleşmesi vb. hem iki taraftaki devletin hem de ulusaşırı politikaların etkisindedir. Görüleceği gibi sınır hiç bir zaman homojen, sürekli ve sabit değildir: Aksine sınırın kimi alıp kimi bırakacağı, hangi zamanda kimi düşman kimi dost ilan ettiğinin sürekli değişirliği, belirsizliği; özellikle Suriye ile olan sınırimızı devlet sınırı olarak her zaman yeniden kalınlaştırır.

Çığrından çıkmış, hiçbir evrensel hukuki geçerliği olmayan, insan hakkına aykırı, sudan gerekçelerle kışkırtılan bu savaş çığlıkların en büyük zararı, vatanın hem içinde hem sınırında yaşayan vatandaşa olur: Suriye devleti ile karşı karşıya getirildiğimiz bu yeni şiddet, her iki devletin iktidarlarını hem de bu iktidarların otoriter eğilimlerini güçlendirecek; aynı zamanda da bu otoritenin pazarlıkla/hileyle, sahteyle ve oyunla aşılmasının yollarını da yaratacaktır.

Sınır kalınlaşıp otoriterleşirken, sınırın iki yakasındakiler eski öğretilerini bir kez daha hatırlamaktadır:

BERTÎL BERA NERM DİKE (Bertil-rüşvet taşı eritir.)